

Istine i zablude o ulozi Armije u jugoslovenskom građanskom ratu

General-major u penziji prof. dr ĐORĐE STANIĆ

Autor je u članku dao kritičku analizu, prvenstveno vojnostručnu, proteklih istorijskih događaja na prostoru bivše Jugoslavije, s željom da doprinese njihovom objektivnom sagledavanju.

U članku se, između ostalog, raspravlja o *nesaglasnosti stratezijskih ciljeva* – političkih, vojnih i diplomatskih; zabludama i greškama u *metodologiji procene* unutrašnjih i spoljnih činilaca; dominaciji *voluntarističkog* ideološko-političkog pristupa u proceni unutrašnjih činilaca; zabludama, predrasudama i dogmama generisanim iz ideologije, i o potcenjivanju i pogrešnim ocenama *uticaja spoljnih činilaca*. Osim toga, autor je naveo šta bi, po njegovom mišljenju, trebalo činiti da se nova jugoslovenska vojska na samom početku ne „zarazi“ starim bolestima i njihovim recidivima.

O DISKREPANCIJI STRATEGIJSKIH CILJEVA

Cilj u ratnoj veštini označava vrednost, htenje, nameru da se ostvari (ili sačuva) neka zamisao, koncept, model ili sistem svesnim i planskim delovanjem. Ciljevi mogu biti stratezijski (makro), operativni (mezo) i taktički (mikro). Stratezijski cilj je generalan, a njegovim ostvarenjem se postižu krajnji rezultati delovanja. Operacionalizacija opšteg stratezijskog cilja (jedinstvenog političkog, vojnog, diplomatskog, ekonomskog, naučnog, vaspitno-obrazovnog i dr.) ostvaruje se, načelno, njegovom transformacijom u posebne ciljeve (komponente) i konkretizacijom u zadatke. Na osnovu navedenog, uslov za uspeh bilo koje državne, političke, vojne (ratne), diplomatske, ekonomske, naučne ili neke druge velike zamisli i akcije jeste jasno definisanje i realno utvrđivanje stratezijskog cilja i, na osnovu njega, razrada strategije, odnosno plana (scenarija) sa varijantama delovanja, kao i donošenje stratezijskih odluka. S obzirom na to da se u jugoslovenskoj državnoj, vojnoj, političkoj, diplomatskoj, ekonomskoj i socio-psihološkoj krizi radilo o velikim promenama, potresima i dramatičnim događajima, trebalo je – polazeći od naučne sistemske-informatičke i socio-psiholo-

ške zakonitosti da *centralizovano usmeravanje* (rukovođenje, planiranje, koordinacija, odlučivanje, kontrola) u uslovima nejasnih, konfuznih i kontroverznih situacija omogućava lakše preovladavanje takve složene državne, političke i vojne situacije – da se na nivou države i ratovodstva definiše jedinstven *integralni strategijski cilj*. Budući da se u nas radilo, i radi, o višedimenzionalnoj strukturi državno-političke krize, koja je zahvatila sve važnije segmente države, društva i odbrane, sasvim je izvesno da bi sve komponente, odnosno posebni ciljevi generalnog strategijskog cilja, ako objektivno nisu mogli biti objedinjeni, transdisciplinarni i integralni, minimalno morali biti *kompatibilni* ili barem *komplementarni*. To se naročito odnosi na tri najvažnija segmenta u strukturi opšteg strategijskog cilja – *politički, vojni i diplomatski*. Bez takvog polaznog, fundamentalnog jedinstva strategijskog cilja objektivno se ne može očekivati ozbiljniji uspeh u njegovom ostvarivanju.

Na nivou države i ratovodstva, od kada je počela kriza u SFR Jugoslaviji, nije nikada definisan integralni i transdisciplinarni strategijski cilj. On nije ni mogao biti utvrđen s obzirom na velike razlike u pojedinim delovima države i ratovodstva i sasvim suprotne interese, dakle i strategijske, odnosno opšte i posebne ciljeve, koji su bili u koliziji i koji su se međusobno isključivali. To se, pre svega, odnosi na Predsedništvo SFRJ, kao Vrhovnu komandu, zatim na republička rukovodstva i SIV, kao i na Štab Vrhovne komande – SSNO i GŠ JNA. U našim unutrašnjim i spoljnim uslovima ne samo da nikada nije postojao integralni strategijski cilj već ni najniži nivo jedinstva cilja – komplementarnost njegovih segmenata. U stvari, bilo je više političkih, diplomatskih i vojnih ciljeva, koji su bili umnogome divergentni. Neki od njih su se samo ponekad, u nekim elementima i u određenom trenutku, manje ili više, približavali, ali ne i podudarali. *Diskrepancija političkog, vojnog i diplomatskog segmenta strategijskog cilja* i nemogućnost njihovog objedinjavanja i usmeravanja sasvim sigurno su uzrokovali razaranje sistema odbrane, naročito sistema rukovođenja, i njegovu dezorganizaciju posredstvom enormnog delovanja entropije.

Nesaglasnost, kao i znatna međusobna isključivost i kontradelovanje u utvrđivanju i ostvarivanju posebnih strategijskih ciljeva, odnosila se na vertikalnu i horizontalnu dimenziju. *Vertikalna* dimenzija se manifestovala u odnosima različitih nivoa rukovođenja odbranom, pre svega, na nivou državne, ali i vojne strukture. Postojala je nesaglasnost unutar Predsedništva SFRJ, kao i između njega i republičkih rukovodstava. Na nivou orana federacije takođe su postojali različiti pravci akcije i stavovi o mnogim pitanjima definisanja i ostvarivanja strategijskih, a pre svega vojno-političkih ciljeva. Posebno „maskirano“ divergentno je delovao SIV. Štab Vrhovne komande, u takvim okolnostima, bio je stalno razapet između Vrhovne komande – Predsedništva, SIV-a

i pritiska republičkih rukovodstava. Kada se radi o vertikalnoj vojnoj strukturi, u definisanju osnovnih vojnopolitičkih ciljeva učestvovao je isključivo stratezijski nivo rukovođenja. U donošenju većine glavnih vojno-političkih stratezijskih odluka nije direktno učestvovao čak ni generalski kor, već samo najuži vojni vrh od nekoliko ljudi, pre svega Kolegijum saveznog sekretara ili, čak, i uži deo tog tela. Operativni i taktički nivo rukovođenja *informisan* je samo o nekim odlukama, i to u nužnom obimu. Tako je, na primer, o odluci o povlačenju armije iz Slovenije veći deo generalskog sastava saznao kada i ostali građani. Međutim, i na pojedinim vertikalnim nivoima rukovođenja postojala je diskrepancija u utvrđivanju i ostvarivanju stratezijskih vojno-političkih ciljeva. Nesaglasnost i značajan stepen podeljenosti, pa i suprotstavljanja, postojali su i u Srbiji i Crnoj Gori, naročito između nekih stranaka, mada bi bilo prirodno da se u definisanju i realizovanju osnovnih nacionalnih ciljeva ostvari opšti međustranački konsenzus. U okviru toga, posebnu pažnju zaslužuje način gledanja na politički stratezijski cilj Srbije i vojno-politički stratezijski cilj Armije, odnosno rukovodstva Srbije i vojnog vrha. U mnogim elementima strukture stratezijskog političkog i vojno-političkog cilja, naročito u načinu shvatanja i ostvarivanja osnovnog političkog cilja Srbije – da „Srbi treba da žive u jednoj državi“ – bilo je ne samo diferencirnog već i nesaglasnog pristupa rukovodstva Srbije i Armije.

Kada se radi o pojedinim segmentima stratezijskog cilja, tj. o *horizontalnom polju*, takođe je bio izražen visok stepen diskrepancije, sve do potpune međusobne suprotstavljenosti. Dok je, na primer, na nivou dva osnovna segmenta opšteg stratezijskog cilja – političkog i vojnog, Srbije i Armije postojalo kakvo-takvo usaglašavanje, treći značajni segment – jugoslovenska *diplomatska akcija* u svetu, umnogome je radio protiv tih ciljeva i interesa. Međutim, značajan je i jedan drugi pristup opštem stratezijskom cilju, koji je uočio još Karl fon Klauzevic kada je pisao *o dva cilja – cilju rata i ciljevima u ratu*. U našim okolnostima, na osnovu kritičke analize, može se zaključiti da je sve što je izrečeno u vezi sa stratezijskim ciljevima – političkim i vojnim – više u funkciji ciljeva u ratu, nego opšteg cilja rata. Opšti politički stav rukovodstva Srbije *da Srbija nije u ratu* potkrepljuje navedenu tezu, jer Srbija i nije mogla imati, barem ne eksplicite, ratne ciljeve i cilj rata. Isto tako, teza da se *Srbija brani u krajinama* zamagljivala je i otežavala formulisanje jedinstvenog, ako ne vojno-političkog, ono bar ratnog (vojni) stratezijskog cilja. Te okolnosti su doprinele da se u više vremenskih perioda i faza ratnih sukoba postavljaju *palijativni ad hoc* ciljevi, odnosno zadaci (na primer, za vreme sukoba u Sloveniji, a zatim u ratu sa Hrvatskom – bar tri puta). Ti palijativni zadaci nisu bili međusobno saglasni ni prema kriterijumu

logičke vojnostrategijske povezanosti i koherentnosti, a ne mogu činiti ni realnu, ni teorijsku strukturu cilja rata čak ni pod pretpostavkom da se generalni strategijski cilj *naknadno* (*post factum*) konstruiše. Jer, kako piše Klauzevic, niko ne počinje rat, niti bi bilo razumno da ga počne, a da se prethodno ne zapita šta želi da postigne ratom, a šta u samom ratu. U našim uslovima, na žalost, nije uvažavano ni to staro i poznato elementarno pravilo ratne i vojne doktrine i strategije.

Na osnovu navedenog kratkog opisa strategijskih ciljeva može se zaključiti sledeće:

Prvo, nedostatak integralnog opšteg strategijskog cilja, ili barem kompatibilnih posebnih strategijskih ciljeva, što je onemogućilo delovanje *zakonitosti naddeterminacije* strukturnih komponenata cilja. Ako se na političkom planu ne ostvare planirani i željeni efekti, to se može nadoknaditi naddeterminacijom na vojnom planu, i obratno. Ta zakonitost se odnosi i na diplomatski segment. Jer, često je vojne neuspehe kompenzirala dobra diplomatija. Na žalost, u našim uslovima diskrepancije, diferencijacije i kolizije strategijskih ciljeva gotovo da nije postojala mogućnost ni za jedan oblik naddeterminacije;

Drugo, još teža posledica takvog stanja – nesaglasnosti pojedinih segmenata strategijskog cilja u horizontalnom i vertikalnom smislu jeste nemogućnost stvaranja uslova za delovanje *sinergetičkog efekta*, koji je, kao zakonitost u svakom sistemu, pa i odbrambenom, direktno proporcionalan organizovanosti i međusobnoj povezanosti sistema. Tek na višem nivou jedinstva, integralnosti i organizacije sistema odbrane i strategijskih ciljeva postoje mogućnosti za dodatne sinergetičke efekte. U našim uslovima, u stvari, znatno više je delovala entropija;

Treće, u našim državnim, političkim, vojnim i diplomatskim spoljnim i unutrašnjim uslovima, uzimajući u obzir i velike zablude i greške u strategijskoj vojno-političkoj proceni i predviđanju, izdaju u zemlji i armiji, može se s čuđenjem postaviti i pitanje *kako je armija u takvim gotovo nemogućim uslovima uopšte opstala*. Međutim, već sada se može reći da je armija – pogotovu kada se radi o nižim nivoima rukovođenja – operativnom i naročito taktičkom, pokazala značajnu otpornost i izdržljivost. Na nižim nivoima – naročito na *taktičkom*, deluju i neki vanpolitički, vanideološki, pa i vanstrategijski činoci, koji se nalaze u ljudima i njihovoj socio-psihološkoj strukturi, uključujući i delovanje poslednjih ljudskih rezervi – tzv. *havarijskih* efekata, koji se aktiviraju samo u najtežim i na prvi pogled bezizglednim situacijama. Čini se da se u traganju za objašnjenjem navedenih činjenica mogu otkriti i najveće *zablude i greške* u proceni i metodima procene unutrašnjih i spoljnih činilaca koje su uticale na vojno-političke strategijske odluke.

GREŠKE I ZABLUDE U PROCENI I PREDVIĐANJU DELOVANJA UNUTRAŠNJIH I SPOLJNIH ČINILACA

U opštoj i vojnoj istoriji poznate su situacije u kojima su pogrešne vojno-političke strategijske procene, predviđanja i odluke, i pored vitalnosti nižih nivoa – operativnog i taktičkog, generisale najteže i grube sistemске greške, a time i najteže reperkusije po državu, vojsku ili ishod rata. Na primer, teški porazi sovjetske vojske na početku Drugog svetskog rata bili su, uglavnom, izazvani pogrešnim vojno-političkim strategijskim procenama i odlukama, iako su se mnoge operativne, a naročito taktičke jedinice hrabro, pa i veoma uspešno borile.

Kada se radi o *sistemskim strategijskim greškama*, koje je, po pravilu, veoma teško korigovati, a pogotovu ispraviti, za svaku ozbiljniju analizu izuzetno je značajno odgovoriti, koliko je to moguće, na sledeća pitanja:

- prvo, da li su učinjene greške bile *namerne*, dakle veleizdajničke, ili su pretežno rezultat *zabluda*. Ako se radi o strategijskim sistemskim greškama, osnovni kriterijum za njihovu ocenu nije samo *namera*, već, pre svega, *posledica* koju su proizvele;
- drugo, koliko je donošenje strategijskih odluka zasnovano na *naučnoj argumentaciji i informatičkoj podršci*;
- treće, kakav je stvarni *međusobni odnos* unutrašnjih i spoljnih činilaca i da li je sagledavan objektivno i realno;
- četvrto, zbog čega se naša politička i vojna akcija gotovo neprekidno nalazila u *defanzivi*, bez inicijative, uz oklevanje i kašnjenje;
- peto, zbog čega smo bili nepripremljeni za dejstva *specijalnog* (psihološki) *rata*, uključujući i informacioni (medijski) rat.

Potpune i prave odgovore na navedena i druga pitanja sada je gotovo nemoguće dati. Do njih će se teško doći i nakon određene vremenske (istorijska) distance i celovitijeg naučnog proučavanja. Međutim, to nije razlog da se ne traga i razmišlja o njima, makar se u nečemu i pogrešilo i izveli i neki nedovoljno pouzdani zaključci. U analitičkom traganju za istinom mora se poći od još jednog važnog pitanja: da li su zablude i vojnostrategijske greške generisane iz *realtivno trajne determinacije*, ili su bile *situacione*? To znači, treba učiniti pokušaj da se sagledaju dublji izvori, trajnije prirode, ali i oni koji imaju situacioni, aktuelni karakter. Sasvim je izvesno da je u našim uslovima izvor mnogih zabluda bio relativno trajnije prirode, ali je bilo i slučajeva da su neke greške bile *situacione*, dakle učinjene „na licu mesta“, naročito u „cajtnotu“. Najčešće se, međutim, radi o povezanosti obe vrste zabluda i grešaka, pri čemu su mnoge zablude, dogme i predrasude koje su na neki način održavale *mentalnu strukturu svesti*, naročito starijeg generalskog sastava, blokirale fleksibilnu kreativnu misao i tako značajno opredelile i tzv. *situacione greške*. Na osnovu toga, možda se

ipak može zaključiti da je *osnovni izvor* najvećeg broja zabluda i grešaka trajnijeg, sistemskog karaktera i *dugotrajne edukativne indoktrinacije*. Zato su te greške još grublje i s težim posledicama. Naime, sistemske grube greške na strategijskom nivou veoma se teško ili nikako ne ispravljaju, jer samo u izuzetnim slučajevima ima „*popravnog ispita*“.

Politički (nacionalni) cilj da Srbi treba da žive u jednoj državi (na teritoriji SFRJ, gde čine većinu) nije nov i ima opšti karakter. Teorijski, može se ostvariti u više *modaliteta*: prvo, da se sačuva celina bivše Jugoslavije; drugo, da se ostvari u okviru redukovane Jugoslavije – bez nekih republika u kojima ne živi veći deo Srba, i treće, da se stvori država od Srbije, Crne Gore i srpskih teritorija u drugim republikama, pre svega u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Vojno rukovodstvo, polazeći od vojno-političkog strategijskog cilja, mada ne direktno i eksplicitno u navedenom obliku (da Srbi žive u jednoj državi), uvažavalo je taj politički cilj Srbije, pre svega, *implicitno* – u okviru zalaganja za očuvanje federativne Jugoslavije (SFRJ), kao maksimum, ili u okviru redukovane Jugoslavije od barem četiri republike (bez Slovenije i Makedonije), kao minimum. Tek u drugoj fazi rata u Hrvatskoj, naročito u periodu kada je armija ozbiljnije napadnuta i kada su blokirane kasarne, kao i kada su nastali problemi u mobilizaciji, vojni vrh je u svoj strategijski cilj jasnije uključio i „odbranu srpskog naroda u Hrvatskoj od genocida“. Vojno-politički strategijski cilj je, u stvari, izveden iz Ustavom SFRJ utvrđene namene oružanih snaga, a to je *zaštita i odbrana federativnog i socijalističkog ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta SFR Jugoslavije*. Taj cilj je konkretizovan posredstvom tri osnovna zadatka: očuvanje *teritorijalnog integriteta* federativne Jugoslavije; privrženost *jugoslovenstvu* po svaku cenu i očuvanje ustavnog *socijalističkog* poretka. Prema navedenom, vojni strategijski ciljevi su, ipak, prvenstveno bili *ideološko-politički*, a ne uže vojno-strategijske prirode.

Teorijski i racionalno, ali pre svega psiho-emocionalno, politički i nacionalni cilj „Srbi u jednoj državi“ pošten je i prihvatljiv. On je u određenim okolnostima i uslovima, i u prošlosti i sada, imao snažno motivaciono dejstvo na srpsku nacionalnu i patriotsku svest. Međutim, postavlja se suštinsko pitanje *da li je taj cilj realno ostvarljiv*. Čini se da oko tog pitanja, principijelno, ne bi trebalo da postoji dilema. Za sve poštene Srbe taj cilj je i ideal, koji je, teorijski, u određenim povoljnim unutrašnjim i spoljnim uslovima i praktično ostvarljiv. On je u konkretnim povoljnim unutrašnjim i spoljnim okolnostima bio, makar i prividno, ostvaren stvaranjem *prve (i druge) Jugoslavije*. Međutim, ostaje pitanje da li je tada propuštena istorijska prilika da se taj cilj ostvari na bolji način i da li je on bio realno ostvarljiv u aktuelnim događajima u nas.

Na osnovu kritičke analize događaja od početka sukoba u Sloveniji, može se pretpostaviti da su *u jednom periodu postojali* povoljni i unutrašnji i spoljni uslovi da se taj cilj praktično dostigne. Presudni značaj, na žalost, imao je *kratki i sramotni rat u Sloveniji* i odluka o napuštanju Slovenije i povlačenju JNA. Mada taj krucijalni događaj još uvek u nas nije shvaćen kao *početak kraja* Jugoslavije i prauzrok svih kasnijih za nas negativnih događaja (Hrvatska, Makedonija, a sada i BiH), naučna istorija, ratna veština i druge relevantne nauke relativno brzo će dati sud o tome. Svi politički i vojni argumenti, naučni i praktični, već sada, sasvim izvesno, dosta pouzdano ukazuju na to da je odluka o povlačenju Armije iz Slovenije bila *istorijski čin i strategijska greška* koja je bitno opredelila sve što se zbivalo i što se još uvek zbiva u vezi s našom krizom. Svi kasniji događaji, posebno u Hrvatskoj, iako kvantitativno masovniji i složeniji, logična su posledica te katastrofalne strategijske greške. Razlozi kojima je ta odluka *pravdana* bili su beznačajni u poređenju sa posledicama te odluke. Jer, takva presudna odluka ne može se pravdati razlozima poput onih da se nije moglo drugačije jer narod JNA smatra okupatorskom, ili da JNA nije osposobljena za rat kakav vode Janšini teritorijalci (kao da su Janšini vojnici bili posebno osposobljeni), ili navođenjem ideološko-političkog „razloga“ da će narod Slovenije ponovo pozvati JNA kada vidi da mu preti „germanizacija“ itd. Sve su to, u stvari, psihološki odbrambeni mehanizmi, a ne objektivni razlozi. Vojnički gledano, sasvim je bilo jasno da se Janšina vojska mogla relativno lako vojnički potući i za kratko vreme postići ustavni, politički i vojni strategijski cilj – *očuvanje teritorijalnog integriteta Jugoslavije*. Na taj način, u začetku bi bili sprečeni svi krvavi događaji koji su sledili.

Vojna operacija koju je trebalo preduzeti u Sloveniji, ni tada ne bi, sasvim je izvesno, prošla bez međunarodne „galame“ i drugih teškoća, ali je to tada bilo *vojnički* relativno lako izvodljivo, a međunarodna zajednica, čak i Nemačka, podržavala je *celovitost* i teritorijalni *integritet SFRJ*. To znači da su tada postojali *povoljni unutrašnji i spoljni uslovi* da se efikasnom vojnom intervencijom zaposedne zapadna granica SFRJ u Sloveniji. Stoga se i procenjuje da je, upravo tada, propuštena istorijska prilika, odnosno da je učinjena presudna strategijska greška. Da je Armija tada obavila svoj ustavni zadatak *tok događaja* u jugoslovenskoj krizi bio bi, sasvim je izvesno, drugačiji, sa znatno većim izgledima federacije Srbije i Crne Gore u ostvarivanju političkih ciljeva i zamisli. Ono što je, možda, najvažnije, federacija, Srbija, Crna Gora i JNA imale bi *strategijsku inicijativu, diktirale bi uslove i značajno bi uticale i opredeljivale razvoj događaja u zemlji, kao i ponašanje međunarodne zajednice*. Posle poraza u Sloveniji, one su sve više gubile strategijsku inicijativu. Preduzimane su, istina, različite mere, ali su one bile sve češće zakasnele, pasivne, defanzivne, nedovoljno osmišlje-

nje, pa i konfuzne. Tako su snage *secesije* u zemlji, uz stalno *narastanje* podrške međunarodne zajednice i uspešno organizovan medijski rat, preuzele inicijativu i počete da vode „igru“. U slučaju da je JNA vojnom intervencijom zaštitila zapadne granice Slovenije postojali bi optimalni unutrašnji i spoljni uslovi za ostvarivanje političkog cilja Srbije (i Crne Gore) da Srbi žive u jednoj državi. Čak i da su kasnije *političkim pregovorima* pokrenuti procesi otcepljenja, odnosno secesije nekih republika, s obzirom na to da bi strategijska politička i vojna intervencija bila u rukama federacije i JNA, želja srpskog naroda da ostane u Jugoslaviji bila bi jača i legitimnija od težnje nekih naroda za otcepljenjem. Na osnovu te procene, može se pretpostaviti da bi *minimalni cilj* da u jednoj državi ostanu Srbija, Crna Gora, srpske teritorije u Hrvatskoj i BiH bio ostvarljiv, a možda i očuvanje celine Jugoslavije, ili barem većeg broja republika.

Mada je propuštena strategijska i istorijska prilika u Sloveniji uzrok negativnog trenda u rešavanju jugoslovenske krize i budući da se takve grube strategijske greške teško mogu ispraviti, barem ne u dužem vremenskom periodu, ipak su federacija i JNA imale priliku „za popravni“ – u ratu u Hrvatskoj. Ta prilika je postojala sve dotle dok međunarodna zajednica, pre svega Evropa, nije priznala Hrvatsku kao samostalnu državu. Pre toga, vojska i kasarne bili su blokirani i otpočeo je genocid nad srpskim narodom, a uz mobilizaciju (prva masovna mobilizacija) postojali su svi vojnostrategijski uslovi i povoljni činioci oružane borbe (ljudski, tehnički, prostor i vreme) da se Hrvatska neregularna vojska potuče i rukovodstvo Hrvatske prisili na kapitulaciju. S vojnostrategijskog aspekta, *ta ofanzivna operacija* se mogla u to vreme izvesti s relativno malim rizikom, mada bi, iako relativno lako izvodljiva, bila znatno složenija, teža i sa više žrtava nego da je izvedena u Sloveniji. Umesto brze i ofanzivne operacije, koja se ne bi smela prekidati do postizanja krajnjeg vojnostrategijskog cilja, prihvaćena je pasivna pozicija, *strategija oklevanja* i prepuštanje čak i vojne inicijative protivničkoj strani. U istoriji ratne veštine, naročito 17. i 18. veka, poznate su tzv. strategije oklevanja, iznurivanja i iščekivanja. Međutim, takve vojnostrategijske radnje su preduzimane samo iz nužde, prvenstveno onda kada je protivnik bio znatno nadmoćniji, ali i tada samo dotle dok se ne stvore uslovi za ofanzivne akcije i dok se ne preuzme strategijska inicijativa od protivnika. U našim uslovima takva srednjovekovna strategija oklevanja i iščekivanja nije imala nikakavog opravdanja i smisla. Naprotiv, svi razlozi i vojni strategijski uslovi (velika nadmoć nad protivnikom u svim elementima oružane borbe) upravo su ukazivali na nužnost primene tzv. *strategije obaranja*, odnosno brzog i odlučnog slamanja protivnika na celokupnom ratištu Hrvatske. Mada relativno masovne pojave dezerterstva rezervista u kasnijim mobilizacijama s vojničkog aspekta ne treba pravdati, sasvim je sigurno da je toj

pojavi, pored drugih činilaca (izdaja, negativno delovanje nekih stranaka u Srbiji, loša organizacija u nekim jedinicama itd.), doprinela i vojna *pasivnost i oklevanje*. Od kada postoje vojske i ratovi zna se da su najveći neprijatelji morala vojske pasivnost, čekanje, defanzivnost i povlačenje. Ta erozija morala se višestruko povećava u uslovima koji apsolutno ne zahtevaju pasivnost, oklevanje i povlačenje. Razne racionalizacije, korišćene za pravdanje „bežanja“ rezervista, koje delimično imaju i istine, ipak nisu bile presudne za tu pojavu. U okviru toga, sasvim izvesno, Armiju je jako uzdrmala *masovna izdaja* oficira i vojnika Hrvata i pripadnika nekih drugih nacionalnosti (Slovenci, Albanci, i dr.). Polazeći i od iskustava iz kratkog rata u Sloveniji, gde je bilo masovne izdaje oficira Slovenaca i Hrvata, predlagano je, pa i zahtevano, uoči rata u Hrvatskoj, od dela generala i oficira, ali i vojnika i jedinica da se oficiri Hrvati i Sloveni odmah, dakle preventivno, postave na mesta koja nisu odlučujuća za predstojeći rat u Hrvatskoj. To, međutim, nije učinjeno. Verovalo se u ortodoksno jugoslovenstvo i ideološku definiciju o opštejugoslovenskoj narodnoj armiji, armiji svih naroda i narodnosti i bratstva i jedinstva.

Ako se politički strategijski cilj „Srbi u jednoj državi“ posmatra na osnovu navedene, kratke analize i poveže s iskustvima ranijih generacija u borbi za tu ideju, moralo je biti mnogo teorijskih razloga, ali i empirijskih, da se *od početka shvati* da se taj cilj realno ne može ostvariti samo političkim i diplomatskim sredstvima. Iako za njegovo ostvarenje objektivno postoje istorijski, etnički, vojnostrategijski, pa i državno-pravni razlozi, moralo je biti jasno da se može ostvariti *samo u sasvim sredeanim povoljnim istorijskim unutrašnjim i spoljnim uslovima*, što podrazumeva integralnu političku, diplomatsku i vojnu, odnosno ratnu akciju, tj. maksimalno delovanje zakonitosti naddeterminacije i sinergičkog efekta. Čini se sasvim izvesnim i realnim da se to moglo postići uspešnom vojnom intervencijom u Sloveniji, a nakon propuštanja te istorijske prilike, istina u težim uslovima, uspešnom vojnom strategijskom operacijom u Hrvatskoj. Vojnostrategijski razlozi i uslovi su u oba slučaja bili dovoljno jaki, i to je s gledišta ratne veštine (činioci rata i oružane borbe) bilo sasvim sigurno izvodljivo. Prema tome, razlozi zašto to nije učinjeno sasvim sigurno nisu vojnostrategijski, nemaju argumentaciju u teoriji i praksi ratne veštine, niti se njima mogu pravdati. Otuda se nameću pitanja zašto se sve desilo onako kako se desilo, *koji su i gde su uzroci* takvom dešavanju. Zašto su učinjene tako velike, istorijske vojnostrategijske greške, sa tako teškim posledicama. U odgovorima ne treba, bar za sada, kriviti pojedine ljude iz vojnog vrha, jer za to nema dovoljno činjenica i dokaza, sem za one koji su direktno izdali. Ali, s druge strane, ne treba pravdati nešto što se ne može pravdati. Treba, naime, učiniti pokušaj da se, na osnovu kritičkog pristupa, koliko je to u ovom trenutku moguće, barem *opišu i*

kvalifikuju vojnostrategijske greške, ali bez neopravdanog generalisanja i projektovanja krivice na celokupnu JNA. Naime, poznato je u vojnoj sociologiji i psihologiji da se ponašanje (greške ili pozitivni kvaliteti) grupe ili, čak, jednog vojnog lica relativno lako *projektuje* na celu vojnu populaciju bez ikakve diferencijacije (ako se na ulici sretne pijan ili neuredan oficir obično se to generalizuje na sve oficire, ili ako je nekoliko generala izdalo armiju ili se upozna samo jedan nesposoban general – to se lako generalizuje na sve generale itd.). Pošto se ta zakonitost odnosi i na razne druge manifestacije u vojsci, u traganju za naučnom istinom mora se izbeći svako neargumentovano okrivljavanje i „prozivanje“ pojedinaca i, što je još gore, generalizacija grešaka pojedinaca ili manjeg dela na celokupan oficirski i generalski sastav.

U vezi s aktuelnim događajima na prostoru bivše Jugoslavije, gledano analitičko-logički, može se s puno izvesnosti zaključiti da su najveće vojnostrategijske greške *sistemske prirode* i da su učinjene zbog *pogrešne strategijske procene* uticaja unutrašnjih i spoljnih činilaca i njihovog međusobnog odnosa, odnosno međuzavisnosti.

VOLUNTARIZAM U PROCENI UNUTRAŠNJIH ČINILACA

Povezanost i uslovljenost politike i rata, političkih i vojnih strategijskih ciljeva i akcija odavno je poznata. U vezi s tim, često se navode dve maksime: prva, koja se pripisuje Ž. Klemansou, predsedniku francuske vlade u vreme Prvog svetskog rata, „da je rat suviše ozbiljna stvar da bi se prepustila generalima“, i druga, koja se u novije vreme pripisuje glavnom vojnom strategu „Pustinjske oluje“ u ratu u Zalivu, generalu Švarckopfu, a na osnovu iskustava iz Vijetnama (tzv. vijetnamski sindrom), „da je rat suviše ozbiljna stvar da bi se prepustila amaterima-političarima“. Izvesno je, međutim, da rat vodi *ratovodstvo*, dakle i političari i vojnici, ali svako onaj deo za koji je *kompetentan*. Nužnost prožimanja, komplementarnosti i povezanosti političke i vojne strategije nikako ne bi smela da znači da rat, umesto vojnih stratega, vode političari, niti da politiku, umesto političara, vode generali. Upravo takva *inverzna* situacija, izgleda, u nas je bila znatno prisutna.

Naši vojni stratezi, naročito na najvišem strategijskom nivou rukovođenja, u Štabu Vrhovne komande, preferirajući opšti marksistički pristup i metod u proceni i predviđanju delovanja unutrašnjih i spoljnih činilaca, *neobjektivno su glorifikovali i precenjivali značaj unutrašnjih, posebno ideološko-političkih postulata*, i iz njih *dedukovali* vojne strategijske procene i odluke. Takav introverzni i subjektivistički pristup neminovno je vodio k *potcenjivanju uticaja spoljnih činilaca* i nedovoljnom uzimanju u obzir i *zanemarivanju objektivnih zakonitosti i principa ratne veštine*. Taj zdravorazumski voluntarizam je, sasvim

izvesno, doveo do pogrešnih procena i predviđanja, a to znači i pogrešnih strategijskih odluka i akcija. Takođe, takav pristup – ideologizovan i politizovan do krajnjih konsekvenci, neminovno je vodio do *vojne deprofesionalizacije strategijskih odluka*, do nedovoljne vojnostručne kompetentnosti, pa i do diletantizma, improvizacija i površnosti u vojnoj strategiji i ratnoj veštini. Vaspitno-obrazovni efekat u *edukaciji oficira*, posebno najviših, da maksimalno budu ideološko-politički vaspitani i obrazovani na uštrb vojnostručne kompetentnosti, posledica je, umnogome, i sistema vojnog školovanja i strukture nastavnih planova i programa u njima. Tri nivoa, a jedno vreme i četiri, visokog vojnog školovanja velikim delom su bili programski organizovani tako da je u njima dominiralo tzv. ideološko-političko i društveno, na račun prirodno-naučnog, vojnostručnog, tehničkog i informatičkog obrazovanja. *Vojna strategija* je u tim školama sve manje bila vojna, a sve više ideološko-politička. U osnovnim doktrinarnim dokumentima na strategijskom nivou – strategiji oružane borbe, a naročito strategiji ONO i DSZ, lako se može uočiti da su u njima pretežno sadržani i dedukovani ideološko-politički postulati. Tako se, na primer, u njima navodi da osnove odbrambene (ratne) i vojne strategije čine, između ostalog, politika i vodeća uloga SKJ, pokret i politika nesvrstavanja, bratstvo i jedinstvo, iskustva iz NOR-a, delo i misao maršala Tita i drugo, dok o nužnosti, sadržini i načinima naučne i informatičke podrške odbrambenih i vojnih strategijskih procena i odluka nema gotovo ništa.

Prilikom analize vojnih strategijskih ciljeva, takođe se uočava da je vojno rukovodstvo *više preferiralo ideološko-političku od vojnostručnih komponenata*. Najvažniji zadatak u okviru vojnog strategijskog cilja, u stvari, bila je zaštita *ustavnog poretka SFRJ*. Dakle, samoupravnog socijalističkog i federativnog uređenja. Obezbeđenje teritorijalnog integriteta i celokupnosti Jugoslavije, što su pokazali ratni sukobi i njihov ishod u Sloveniji i Hrvatskoj, bio je drugorazredni zadatak. U takvim okolnostima, došlo je do značajnog nesklada i novog oblika diskrepancije između *ideološko-političkih ambicija* vojnog rukovodstva (komandno i partijsko) za očuvanje kardeljevskog ustavnog poretka SFRJ, s jedne, i *nedovoljne vojnostručne osposobljenosti za upotrebu vojske u uslovima unutrašnjeg (građanskog) rata*, s druge strane. Sigurno je da armija nije bila dobro pripremljena i osposobljena za unutrašnji rat, jer su upravo ideološko-politički postulati i dugogodišnje vaspitanje i politička indoktrinacija ugrađivali u svest i emocije oficira verovanje u dogmu da je taj poredak najbolji, da je večan i nepromenljiv, jer su njegovi tvorci „najveći sinovi“ naših naroda – Tito i Kardelj. Ali, takav nesklad u (ne)pripremljenosti armije sigurno nije mogao biti uzrok porazima u Sloveniji i Hrvatskoj, jer se taj nedostatak mogao kompenzovati raznovrsnim drugim prednostima u činiocima rata i oružane borbe koje je armija, naročito za vreme rata u Sloveniji, sasvim izvesno

imala. To se, pre svega, odnosi na prednosti u kvantitetu i kvalitetu ratne tehnike i naoružanja, na kvalitete organizacije vojske i vojnostručne kvalitete, pre svega nižeg oficirskog kadra. Nema dokaza, ni argumenata za tvrdnju da su za vođenje unutrašnjeg (građanskog) rata, na primer, bili bolje vojnostručno pripremljeni teritorijalci Slovenije od jedinica armije. Dakle, pretežna osposobljenost armije za odbranu od spoljne agresije i vođenje tzv. klasičnog rata, a nedovoljna osposobljenost za upotrebu u uslovima građanskog rata (vanrednog stanja) može se uvažiti kao objektivna činjenica, ali ne i kao razlog za neuspehe u ratnom procesu.

Velika zablude i greška, umnogome i kao posledica ideološko-političke indoktrinacije i apsolutnog dogmatskog verovanja u istinitost marksističkog metoda zdravorazumskog promišljanja i intuicije pojedinih visokih vojnih stratega, jeste i *potcenjivanje i zanemarivanje značaja naučne zasnovanosti i agrumentacije*, kao i celovite *informatičke podrške* stratezijskih procena, predviđanja i odluka. Sada je gotovo neverovatno da je u vojsci, čiju suštinu čini teorija i praksa ratne veštine, odnosno vojna nauka u užem smislu, kao matična nauka kojom se drugi van vojske ne bave, bila u nas najnerazvijenija vojnonaučna disciplina. Teško je razumeti činjenicu da je za naučna istraživanja u matičnoj vojnoj nauci – ratnoj veštini, od ukupnih sredstava za naučni rad u armiji izdvajano od 0,2 do najviše jedan odsto. Znatno razvijenije od ratne veštine bile su tehničke, medicinske i društvene nauke, a naročito kompleks vojno-političkih nauka i tzv. ideoloških predmeta. Razlog za to bila je činjenica da je teorija ratne veštine, posebno vojna strategija, postulirana iz ideološko-političkih premisa i svedena na tzv. marksističku ratnu veštinu, na glorifikaciju iskustava iz NOR-a i idolatriju „genijalne“ vojne misli maršala Tita. U stvari, to su više bili ideološko-politički predmeti nego vojnonaučne i vojnostručne discipline koje se samo formalno nazivaju ratnom veštinom i vojnom strategijom. U takvim okolnostima nije čudo što za mnoge navedene i druge krupne vojne i političke stratezijske procene i odluke *nisu rađene naučne studije*, niti su modelovane metodama naučnog predviđanja, pa čak nisu urađeni ni scenariji s mogućim varijantama ostvarivanja, bez obzira na to što su postojali vojnonaučni instituti i naučne ustanove, pa i iz oblasti ratne veštine i vojne strategije, mada su zbog slabosti naučne politike i nedovoljne naučne „kritične mase“ bili skromnih mogućnosti. Međutim, i one studije, naučna predviđanja (*ex ante*) i neka istraživanja u procesu ratnih sukoba u zemlji (*in vivo*) ili simulacionim modelovanjem u naučnim laboratorijama (*in vitro*) *nisu ozbiljnije uzimana u obzir* prilikom stratezijskih procena i donošenja stratezijskih odluka. Na primer, na vreme je urađena naučna studija o upotrebi oružanih snaga u vanrednim prilikama (građanski, unutrašnji rat), sa svim stratezijskim, operativnim i taktičkim praktičnim uputstvima i instrukcijama. Međutim, ta studija u sukobu u Sloveniji i, kasnije, u Hrvatskoj uopšte nije

korištena. Upravo obratno, kao da je rađeno i postupano suprotno od instrukcija u njoj. Naime, jedna od najvažnijih preporuka bila je: delovati energično, brzo, neprekidno, sa snagama koje garantuju siguran uspeh – sve do konačnog sloma protivnika na stratezijskom nivou. Pored toga, izričito je naglašeno da su najveće greške oklevanje, odugovlačenje i pristajanje na pregovaranje, odnosno da treba pregovarati tek onda kada se ostvari vojni stratezijski cilj. Da je u ratu u Sloveniji i Hrvatskoj postupano prema navedenoj naučnoj studiji, koju je uradio Institut za stratezijska istraživanja JNA, ne bi se dogodilo ono što se dogodilo.

OSNOVNE ZABLUDE, PREDRASUDE I DOGME KOJE JE GENERISAO IDEOLOŠKO-POLITIČKI VOLUNTARIZAM I MARKSISTIČKI SUBJEKTIVISTIČKI METOD PROCENE I PREDVIĐANJA

Ideologizacija i politizacija armije i ratne veštine, a naročito *edukativna indoktrinacija* oficirskog kadra, generisali su mnoštvo kardinalnih *zabluda, predrasuda i dogmi*. Sasvim je izvesno da je osnovna najveća negativna implikacija takve politizacije i, naročito, ideologizacije, kao i *idolatrije* u odnosu na iskustva iz NOR-a i vojno delo maršala Tita – *deprofesionalizacija vojske, zanemarivanje vojnostručne komponente u obrazovanju oficirskog kadra i značajno umanjivanje intelektualnih i kreativnih mogućnosti za stvaralačku primenu ratne veštine u ratnom procesu*. Odgovarajući način promišljanja i, pogotovu, negovanje stvaralačke misli u ratnoj veštini koja bi u nedovoljno spoznatim i nejasnim situacijama mogla da pronađe odgovarajući izlaz i rešenje nisu mogli biti rezultat takve partijske ideološko-političke indoktrinacije i efekata takvog dugogodišnjeg vojnog vaspitanja i obrazovanja. Ukoliko je nivo vojne hijerarhije bio veći, utoliko je ta ideološko-politička komponenta edukacije bila izraženija. Često se mnogo više cenila tzv. ideološko-politička podobnost i partijska poslušnost, nego vojnostručna i naučno zasnovana kompetentnost.

Jedna od većih zabluda i kvazipolitičkih konstrukcija, koja je kao *prauzrok* proizvodila mnoštvo novih zabluda, bila je tzv. *marksistička teorija o naoružanom narodu*. Na osnovu te marksističko-filozofske teorije, koju su, navodno, koncipirali i izgradili Marks i Engels, a praktično primenio i teorijski obogatio maršal Tito u NOR-u, stvorena je ideološko-politička osnova koncepcije opštenarodne odbrane, a nešto kasnije i društvene samozaštite. Međutim, takvu teoriju ni Marks ni Engels nisu eksplicirali, već su je uglavnom izmislili i iskonstruisali vojni i neki civilni, pre svega, politički i partijski kadar. Mnogi vojnostručni visokoobrazovani oficiri i generali, prvenstveno pravi vojnici – koman-

danti i komandiri, nikada nisu imali visoko mišljenje o toj veštački iskonstruisanoj teoriji i ukazivali su na njene moguće negativne reperkusije po odbrambenu sposobnost zemlje i vojnu efikasnost armije. Naročito je ukazivano na to da je takva teorija ne samo manjkava sa stanovišta prirode savremene oružane borbe i rata već i da je potencijalno opasna u višenacionalnoj državi, odnosno u zemlji sa više samostalnih i suprotstavljenih nacionalnih interesa u pojedinim delovima. Znatno ranije, naročito sedamdesetih godina, ozbiljno je upozoravano da takva fluidna zamisao može generisati teške zablude i greške, koje su nam se, na žalost, i dogodile.

Polazeći od ideološko-političkih postulata, velika zabluda je bila i tzv. *podruštvljavanje odbrane i vojske*. Naime, smišljena je tipično kardeljevska ideološka konstrukcija prema kojoj društveno samoupravljanje objektivno implicira područstvljavanje odbrane i vojske. Takvo nenaučno stanovište doprinelo je novim velikim zabludama i greškama u odbrambenoj i vojnoj sferi. Situacija u kojoj su se svi „građani i radni ljudi“ i svi tzv. subjekti ONO i DSZ diletantski bavili svim pitanjima odbrane, rata i vojske neposredno je prouzrokovala rapidno smanjenje vojnostručne kompetentnosti i brojne improvizacije u toj sferi. Vojna stručnost i vojnonaučno znanje se u takvim okolnostima nisu mogli dovoljno ceniti zbog supremacije ideološko-političke dimenzije.

Nenaučna teza o uzročno-posledičnoj povezanosti i uslovljenosti samoupravljanja i područstvljavanja odbrane i vojske proizvela je novu, takođe veliku zabludu: da se *rukovođenje odbranom*, pa i rukovođenje i komandovanje u Armiji, mora *decentralizovati* na svim nivoima, a naročito da *nadležnosti federacije* u odbrani treba uglavnom preneti na republike i pokrajine. Posledice takvog shvatanja i prakse u našoj krizi i građanskom ratu, na žalost, sada su očigledne.

Među zabludama, sa stanovišta prirode odbrane, vojne organizacije i oružane borbe, najveće negativne posledice prouzrokovalo je *davanje u nadležnost republike (pokrajina) jedinica i ustanova Teritorijalne odbrane* iako su one, formalno, bile sastavni deo jedinstvenih oružanih snaga (JNA i TO). To se pokazalo u našem građanskom ratu, jer je upravo Teritorijalna odbrana poslužila kao osnova za stvaranje republičkih secesionističkih vojski u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji i Bosni i Hercegovini, koje su se suprotstavile federalnoj armiji.

Rukovođenje i komandovanje u armiji, a naročito rukovođenje odbranom na nivou federacije, kao i pojedine funkcije rukovođenja – planiranje, organizovanje, odlučivanje, koordinacija i kontrola, bilo je, pre svega zbog preterane decentralizacije, ali i zbog kadrovske nestručnosti i slabe naučne i informatičke podrške, izuzetno podložno *entropiji i neefikasnosti*. Univerzalni principi i zakonitosti u toj oblasti, zasnovani na naučnoj teoriji i potvrđeni u praksi mnogih država i armija, za nas kao da nisu važili. Budući da je federacija velikim delom bila razvlašćena

od funkcija rukovođenja odbranom, da je na strategijskom nivou rukovođenja dominirao ideološki, subjektivni zdravorazumski način odlučivanja, da nije postojala odgovarajuća naučna i informatička podrška političkih i vojnih strategijskih procena i odluka, može se zaključiti da je funkcija rukovođenja odbranom, pre svega na nivou federacije, jedna od najslabijih i najosetljivijih tačaka i jedan od kardinalnih uzroka nedovoljne efikasnosti i ukupnog ponašanja Jugoslovenske narodne armije.

Umesto jedinstvenog i objektivno potrebnog centralizovanog rukovođenja, na jedinstvenom jugoslovenskom prostoru (ratištu), s jedinstvenim naučnim i komandnim informacionim sistemom, koji bi obezbedili pouzdano i efikasno rukovođenje odbranom i oružanom borbom, u našem sistemu odbrane, a delom i u komandovanju u JNA, stanje je bilo obratno. U našem sistemu rukovođenja odbranom, zaslepljenom ideološko-političkom samoupravnim frazeologijom o podrštvljavanju, kao da se nije mnogo marilo za rezultate nauke i naučnih disciplina koje se bave tom izuzetno značajnom delatnošću (teorija upravljanja, teorija sistema, informatika, kibernetika, naučna organizacija rada, kao i mnoge nauke koje se, barem tangentno, bave tom oblašću – sociologija, psihologija, andragogija, kadrologija itd.)

Postojale su brojne greške i u *kadrovskoj politici – vojnom školovanju, kadrovskom vođenju i napredovanju oficira*. Počev od vojnih akademija, u kojima je oko četvrtina ukupnog nastavnog vremena, po naređenju „odozgo“, bila rezervisana za ideološko-političko, društveno obrazovanje, preko komandno-štapskih akademija (škola), do Škole narodne odbrane (Ratna škola), gde su marksistički ideološko-politički sadržaji inkorporisani u ukupan vaspitno-obrazovni rad. Ideološki marksistički sadržaji su ugrađivani u sve predmete društvenog obrazovanja (vojna andragogija, vojna sociologija, vojna psihologija, teorija rukovođenja, vojna istorija itd.), tako da su ti predmeti sve više *gubili naučni karakter*. Čitav sistem školovanja je bio predimenzioniran, neracionalan i veoma skup. U stotinjak vojnih škola nastave se izvodila prema više od 300 nastavnih planova i programa, odnosno bilo je više stotina smerova i specijalnosti. U nekim školama je odnos nastavnika i slušalaca bio 2:1, pa čak i više. Školovao se i kadar koji se mogao racionalnije dobiti iz građanstva (tehničke srednje vojne škole i akademije, zatim vojne gimnazije i dr.). Prilikom prijema kandidata za vojne akademije osnovni princip je u čitavom posleratnom periodu bio *proporcionalni nacionalni ključ*. Postoje analize koje pokazuju da su u vojne akademije primani, na primer, Albanci, Slovenci, Hrvati i pitomci nekih drugih nacionalnosti koji su bili na donjoj granici prosečnih intelektualnih sposobnosti, pa čak i ispod toga, dok su, istovremeno, odbijani Srbi i Crnogorci koji su bili vukovci i imali izuzetne intelektualne sposobnosti i dispozicije za oficirski poziv.

Osim toga, u kadrovskom vođenju i kadrovskoj politici – sve do strategijskog nivoa rukovođenja, bila je rasprostranjena jako loša praksa da se položaji i činovi dobijaju umnogome na osnovu „*drugih kriterijuma*“, a ne na osnovu, na primer, uspeha u školovanju, intelektualnih i kreativnih sposobnosti ili objektivno vrednovanih rezultata u radu. Prilikom prijema u vojne akademije svim pitomcima se meri količnik inteligencije pomoću odgovarajućih psiholoških testova. Međutim, neočekivano je malo pitomaca s najvišim količnikom inteligencije (talenata) i najboljim školskim uspehom dostiglo najviše položaje i činove. Još je neobičnije da su tzv. deficitarni pripadnici nekih nacija i nacionalnosti dostigli, upravo zbog *nacionalnog ključa*, najviše činove, iako to nisu zavređivali na osnovu svojih intelektualnih i drugih sposobnosti. Svaki prosečan pukovnik Slovenac, Hrvat, Albanac, Makedonac ili Musliman imao je znatno veću mogućnost da postane general od izuzetno talentovanog pukovnika Srbina ili Crnogorca.

UZROCI POGREŠNIH STRATEGIJSKIH PROCENA SPOLJNIH ČINILACA I VEROVANJA U IDEOLOŠKE STEREOTIPE

Bilo je mučno pratiti naše vojno-političke ocene i verovanje u uticaj i značaj spoljnog činioca za našu krizu, odbranu i njen ishod. U prvoj fazi se procenjivalo da će se zbog nas neizbežno *sukobiti interesi* država članica Evropske zajednice, pre svega „velike“ Nemačke („četvrtog rajha“) i tzv. nemačkog bloka (Austrija, Mađarska), s jedne, i tzv. naših tradicionalnih vojnih saveznika (Francuske i Velika Britanije), s druge strane. Osim toga, računalo se i na suprotstavljajanje geostrategijskih interesa Nemačke i Italije u Sredozemlju i na Jadranu. Kada se pokazalo da su te procene nerealne, onda se, u drugoj fazi, javno mnjenje usmeravalo na to da veruje *da će SAD – naš stari i osvedočeni saveznik*, biti pravedniji i pozitivniji. Kada su SAD pokazale svoju „privrženost“ pravdi i istini (onakvoj kakva njima odgovara), ponovo smo se počeli okretati *Pokretu nesvrstavanja i delom Kini*. Međutim, s obzirom na to da u tom pokretu ima mnogo islamskih zemalja, među kojima je i jedan od osnivača – Egipat, malo je bilo verovatno da će se tu dobiti neka ozbiljnija spoljna podrška. Kao poslednja moguća instanca za koju se verovalo (i veruje) da bi mogla biti nepristrasna *smatrala se Organizacija ujedinjenih nacija*. Međutim, s obzirom na to da SAD i u OUN imaju značajan uticaj, ali i Evropa i islamske zemlje, nije bilo i nema ozbiljnih razloga da se u to previše veruje i proizvode nove iluzije o tome kako će one sigurno stati na našu istinitu i pravednu stranu.

Čini se da su postojala *tri osnovna uzroka* koji su doveli do pogrešnih vojno-političkih strategijskih procena o uticaju spoljnog činioca na našu zemlju, odbranu i krizu:

– prvo, *ideološki marksistički stereotip* – prema kojem je primaran uticaj unutrašnjih, a sekundaran spoljnih činilaca, i, na osnovu njega, neopravdano *precenjivanje* prvih, a *potcenjivanje* drugih činilaca. U tom kontekstu, za našu vojno-političku procenu je izgleda bilo važnije kako mi želimo da svet reaguje, a ne koji su njegovi stvarni interesi. Može se čak reći da su neki geostrategijski elementi spoljnog činioca vrednovani na osnovu subjektivnih kriterijuma, od kojih neke, iako su pretrpeli ozbiljne stvarne promene, kao da nismo želeli i hteli da vidimo jer nisu odgovarali našem konceptu već formiranog ideološkog stereotipa. Takva *hegelovska* idealistička paradigma kao da je polazila od njegovog poznatog stava da ako stvarnost i činjenice nisu u skladu s idejom – gore po njih. U okviru toga, zavaravali smo se i starim verovanjem o našem izuzetnom vojno-političkom i geostrategijskom položaju (istok-zapad, sever-jug), iako se on značajno promenio i smanjio;

– drugo, *diplomacija, uključujući i vojna izaslanstva*, oličenje i predstavnik spoljne politike i činilac izgradnje mišljenja i stavova spoljnog činioca prema nama i našim postupcima, umnogome je radila „u korist naše štete“. Ako se uzme u obzir i kontraproduktivno delovanje naše obaveštajne službe u svetu, očigledno je da se i nisu mogle očekivati objektivnije i bolje strategijske procene. Jer, veliki deo diplomatije i obaveštajna (kontraobaveštajna) služba, državna i vojna, godinama su bili pod uticajem i neposrednom kontrolom Hrvata i Slovenaca;

– treće, bila je izuzetno slaba organizacija naših *informativnih i medijskih sredstava* u svetu. Medijski rat koji su vodile Hrvatska i Slovenija, bio je sve vreme superioran. Dok smo mi i u toj oblasti robovali ideološkim zabludama da je dovoljno reći da smo u pravu pa da svet u to poveruje, potpuno su zanemarena i potcenjena dostignuća socijalne i pedagoške psihologije, informatike, teorije komunikacije, kao i drugih naučnih disciplina koje se bave uticajem medija na javno mnjenje, a posebno političkog i vojno-političkog marketinga.

Sada, kada je gotovo internacionalizovana jugoslovenska kriza, uz involviranje EEZ, KEBS-a i OUN (Savet bezbednosti), sve više i sve jasnije se pokazuje da je *uticaj spoljnog činioca izuzetno potcenjen*. Naime, gotovo je izvesno, bez obzira na naše želje, da će međunarodni činioци, a ne unutrašnji, imati presudan značaj ne samo u zaustavljanju građanskog rata već i u određivanju budućih rešenja na celokupnom jugoslovenskom prostoru.

Uticaj spoljnog činioca, odnosno međunarodnog okruženja na jugoslovensku krizu, pre svega s vojno-političkog i strategijskog odbrambenog i bezbednosnog stanovišta, može se donekle objasniti razmatranjem četiri grupe pitanja. To su:

1) radikalne i dramatične *promene u Istočnoj Evropi*, slom realnog socijalizma i raspad SSSR-a;

2) „*novi svetski poredak*“, koji predvode SAD, i njegova izgradnja u Evropi;

3) značaj ujedinjenja i ubrzanog porasta *moći Nemačke*;

4) *nove ratne i vojne strategije i doktrine* Zapada i njihov uticaj na bezbednost, pre svega, malih zemalja.

Dramatične promene u državnim socijalističkim režimima *Istočne Evrope* (s bivšim SSSR-om i SFRJ) nameću potrebu za ozbiljnijim preispitivanjem, pa i radikalnim menjanjem mnogih dosadašnjih vojno-političkih i geostrategijskih opredeljenja i principa. Tome, naravno, doprinose i mnoge promene na Zapadu. Nameće se pitanje šta će biti posle raspada SSSR-a i sloma real socijalizma i kakva je uloga NATO-a po nestanku Varšavskog ugovora. Završeni su blokovska konfrontacija, hladni rat i galopirajuća trka u naoružavanju. Decenijama stvarana slika Istočnog bloka i socijalističkog sistema neočekivano brzo se srušila, za manje od dve godine, i nastale su velike teškoće i problemi *poslesocijalističkog perioda*. Od bivših zemalja tzv. socijalističkog sistema najveće probleme imaju one koje su imale „svoje socijalističke revolucije“ i one koje čine višenacionalne zajednice. To su, pre svega, bivše federalne države – SSSR i SFRJ. Svi pokušaji novog okupljanja i kohezije na starim real socijalističkim osnovama, posebno u bivšem SSSR-u i SFRJ, brzo su propali i pokazali arhaičnost i nemoć. Jugoslovenski prostor je postao najveće krizno žarište u Evropi i jedno od najopasnijih u svetu. Do kraja „hladnog rata“ i novog poretka u Evropi ipak nije došlo, kako su predviđali neki teoretičari i političari, *konvergencijom dva društvena i vojna sistema* (kapitalistički i socijalistički), već začuđujuće brzom dezintegracijom i rušenjem socijalističko–realističkog sistema Istočne Evrope. Koliko je taj proces bio brz i nezaustavljiv pokazuje i podatak da je od prvog ozbiljnijeg znaka rušenja tog sistema (koaliciona vlada u Poljskoj 1989) do ujedinjenja Nemačke (1990) prošlo samo malo više od godine.

„*Novi svetski poredak*“, koji, pre svega, grade SAD na ruševinama Istočnog bloka i na osnovu izmenjene geopolitičke i geostrategijske ravnoteže u svetu, već se suočava s novim izazovima i teškoćama. Međutim, najveći problem su odnosi u velikom trouglu SAD – Zapadna Evropa (u stvari Nemačka) – Japan, a velike probleme izgradnji zamišljenog modela „novog svetskog poretka“ (politički, ekonomski, naučno-tehnološki, kulturni i dr.) mogu praviti i neki drugi regioni, pa i zemlje. To se, naročito odnosi na nekad relativno stabilno područje Evrope, posebno na Balkan i jugoslovenski prostor.

U doglednom vremenu, barem do kraja ovog veka, nosilac „novog svetskog poretka“ biće SAD. U obezbeđenju takve dominantne pozicije one će sve više angažovati i druge međunarodne organizacije, uključujući i OUN. Na taj način nameću svoje nacionalne interese kao opštecivilizacijske. Novi centri moći – Zapadna Evropa (Nemačka) i

Japan, procenjuje se, za sada neće moći da prevaziđu „nivo“ koji može da ugrozi interes Sjedinjenih Američkih Država.

Model „novog svetskog poretka“ i sistema, teorijski, počiva na tri osnovne premise: 1) zameni principa ravnoteže snaga principom ravnoteže interesa; 2) postavljanjem u fokus ostvarenja „novog svetskog poretka“ pitanja demokratije i ljudskih prava i sloboda, 3) dovođenjem OUN u funkciju zaštite tog novog poretka, tako da može, čak i vojno, da interveniše gde god se oceni da su ti (i drugi) principi narušeni ili ugroženi. Naša zemlja bi morala da učini pokušaj da nađe svoje interese u tom „novom poretku“, a ne da mu se samo suprotstavlja.

U Evropi bi se zamisao o stvaranju (integracija) neke vrste ujedinjenih evropskih država (USE) ostvarivala, u osnovi, posredstvom konvergencije sada različitih, ali kapitalističkih interesa (politički, ekonomski i vojni), pri čemu bi još neko vreme vojna „zaštita“ bila u nadležnosti NATO-a. Stvaranje „novog evropskog poretka“ počiva, dakle, na *dve velike promene*: nestanku režima realnog socijalizma, pre svega SSSR-a i SFRJ, odnosno raspadu VU, i na ujedinjenju i moći Nemačke. U suštini, sve te promene, koje se nazivaju „novim svetskim poretkom“, znače, pre svega prema oceni SAD, definitivno rušenje komunizma i socijalizma kao političko-ideološke, državne i intelektualne tvorevine i načina mišljenja (totalitarizam, nedemokratičnost itd.).

Ujedinjenje Nemačke, sasvim izvesno, ubrzalo je kolaps Istočnog bloka – rušenje socijalizma i slom njegove inače slabe ekonomije, kao i potpuno razaranje VU. Nemačka je ujedinjenjem postala najmoćnija evropska zemlja u ekonomskom, tehnološkom, političkom, pa i vojnom pogledu. Od njenih interesa (i novca) umnogome zavisi cela nova evropska građevina, ali i svaka država ponaosob. Očekivanja da će ostale velike zemlje Evrope, pre svega Francuska i Velika Britanija, pokazati podozrenje prema takvoj „velikoj“ Nemačkoj, odnosno da će se suprotstaviti stvaranju „četvrtog rajha“, barem za sada, nisu se obistinila. Ipak, neke procene ukazuju na mogućnost da Nemačka, zajedno sa tzv. nemačkim blokom (Austrija, Mađarska, Slovenija, Hrvatska itd.), obnovi stari nemački geostrategijski ili, kako Nemci kažu, civilizacijski prostor – od Baltika do Jadrana. U njega se sve više uključuju Češka i Slovačka, kao i Poljska. Istovremeno s obnavljanjem ideje o stvaranju velikog nemačkog prostora, očigledni su naponi Vatikana da ujedini sve katolike na Istoku i pridobije (unijačenjem) pravoslavce za svoju veru.

Odnos *Nemačke i SAD prema Evropi*, a to znači i Balkanu, još uvek je nedovoljno jasan. Ako preovladaju globalne protivurečnosti interesa među njima, mogućnost da Nemačka ostvari svoj novi „pohod na Istok (jugoistok)“ znatno će se umanjiti. Ipak, u doglednoj budućnosti, možda do kraja ovog veka, do takvog oštrog suprotstavljanja

najverovatnije neće doći. Stoga se može očekivati da će i SAD i Nemačka, u odnosu na Evropu, uključujući i Balkan, raditi usmereno i obostrano kontrolisano. Nije isključena ni nova pogodba i podela interesnih sfera na Balkanu i jugoslovenskom prostoru, gde bi se uključila i Italija.

Ne zna se koliko je navedene i druge spoljne činioce naše ratovodstvo *poznavalo* i kako je njihov vojno-politički uticaj *vrednovan* u odnosu na našu krizu. Međutim, bez obzira na veoma loše usluge, pa i štetno delovanje diplomatije i obaveštajne službe, većina vojno-političkih i geostrategijskih, pogotovu dugoročnih doktrina i strategija Zapada *morala je biti poznata*. Svaki odgovorni vojno-politički i vojni rukovodilac na strategijskom nivou rukovođenja morao ih je znati. Problem je, izgleda bio u tome *kako su ta saznanja subjektivno vrednovana i relativizovana u odnosu na uticaj unutrašnjih ideoloških postuliranih činilaca*. Jer, izvesno je da su vojno-politički uticaji spoljnih činilaca realnije i objektivnije vrednovani i događaji u našem građanskom ratu imali bi drugačiji tok.

Osim uticaja nekih spoljnih činilaca na naše vojno-političke i vojnostrategijske procene, veoma je značajna osnovna ratna i vojna doktrina i strategija Zapada, pre svega SAD i NATO-a. Iz te doktrine se mogla *relativno jasno sagledati* ukupna politička, vojna, ekonomska, naučno-tehnološka i druga strategija Zapada u stvaranju „novog svet-skog poretka“, jer je u njoj konkretno primenjena i operacionalizovana. Doktrina „sukoba niskog intenziteta“, manje-više, poznata je svim oficirima, jer se izučava u našim vojnim školama.